

№5

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

**ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026**

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali

23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№049864**

MUNDARIJA			
1.	Meyliyev Obid Raxmatullaevich	Soliqlarning budget daromadlaridagi ahamiyatini oshirish	7
2.	Мирзаева Матлуба Ғайбулла қизи	Тижорат банкларининг капитал базасини мустаҳкамлашнинг методологик ва амалий асосларини такомиллаштириш	14
3.	Жабборов Насриддин Мирзаодилович, Юнусова Шохсанам Муротовна, Бебутова Зулайхо Хамидовна, Сафарова Севара Қахрамон қизи	Тошкент вилояти туристик ҳудудлари имижи модели учун барқарорлик таҳлили	19
4.	Мухамедова Севара Абдуллаевна	Тижорат банкларида кичик бизнес лойиҳаларини кредитлашда банк таваккалчиликларини баҳолаш ва бошқариш тизими	27
5.	Abduqayumov Elyorbek Ulug'bek o'g'li, Yo'ldosheva Oygul Zokir qizi	Janubiy Koreya kinoindustriyasining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni va ta'siri	33
6.	Umarova Shahnoza	Moliyaviy faoliyat bo'yicha baholangan majburiyatlar hisobini takomillashtirish	40
7.	Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	Avtomobilsozlik korxonalarining xarajat samaradorligini ekonometrik modellash	46
8.	Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li	O'zbekistonda auditorlik faoliyatini tashkil etishning zaruriyati va uning ahamiyati	57
9.	Kurbanbayev Jurabek Eruvbayevich, Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li	Auditorlik tekshiruvlarida tashqi tasdiqlardan foydalanish va ichki nazorat tizimining samaradorligini oshirish	66
10.	Абдурахманов Ўрол Наврўз ўғли	Акциядорлик жамиятлари аудитида таҳлилий амалларни қўллашни такомиллаштириш	71
11.	Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	Yoshlar biznes-loyihalarini moliyalashtirishda kredit va investitsiya resurslarining o'rni	80
12.	Shodiyev Yashnarbek Baxriddin o'g'li	Davlat moliyaviy nazoratini modellar va metodologik yondashuvlarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish	92
13.	Muydinov Baxodirjon Numanovich	Korxonalarda ichki auditni tashkil etish va takomillashtirish	101
14.	Mirzanov Zakir Maratovich	Paxta yetishtirish va qayta ishlash klasterlarida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish va iqtisodiy yo'qotishlarni kamaytirish	111
15.	Тожибоева Дилором	XXI ахборотлар асри – қарор қабул қилиш жараёнининг мураккаблашуви асри	116
16.	Нурхонов Комилжон Товкараевич	Яшил иқтисодиётга ўтиш йўллари ва устуворликлари	124
17.	Saydullayev Nodirbek Narzullayevich	Inflyatsion targetirlash sharoitida markaziy bank valyuta intervensiyalari strategiyasini takomillashtirish mexanizmlari	132
18.	Хусаинов Равшан Рахимович	Сравнительный анализ налоговых систем зарубежных стран и трансформация их для Узбекистана	143
19.	Maxkamova Nazokat Umarali qizi	O'zbekiston iqtisodiyotida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning o'rni	150
20.	Abduraxmanova Muqaddas Toxtasinovna	Temir yo'l transporti korxonalarining ekologik-iqtisodiy samaradorligini oshirishning innovatsion mexanizmlari	156
21.	Kuliboyev Azamat	Davlat tibbiyot tashkilotlarida buxgalteriya hisobi:	165

	Shonazarovich	nazariya, amaliyot va uslubiyot	
22.	Jaxbarov Jamshidbek Tilavoldi o'g'li	Raqamli texnologiyalar asosida budjet tashkilotlarida davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish: Farg'ona viloyati misolida	179
23.	Xasanova Shaxzoda Sarvarq qizi	Avtomatlashtirish davrida ayollarning mehnat bozoridagi transformatsiyasi: global tendensiyalar va O'zbekistonning 2030-yilgacha imkoniyatlari	188
24.	Abdullaeva Nilufar Javdat qizi	Бюджет ташкилотларида узок муддатли активлар билан боғлиқ молиялаштириш манбалари	194
25.	Худойкулова Дилора Дилмуродовна	Обеспечение надежности аудиторских доказательств при аудите долгосрочных активов	200
26.	To'xtayev Umidjon Shuhrat o'g'li	Xususiy tibbiy xizmatlar raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	209
27.	Djumaniyazov Shavkat Raximovich	Yangi O'zbekistonda tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	216
28.	Siroj Zarina Rustambekovna	O'zbekistonda demografik jarayonlarni statistik prognozlash va monitoring tizimini takomillashtirish	223
29.	To'laev Safarmurod Boymuhammad o'g'li	Korporativ mijozlarga innovatsion bank xizmatlarini rivojlantirishning xorijiy tajribasi	229
30.	Эрдонаев Аликул Халимович	Банк технологиялари ва масофавий банк хизматларининг турларидан фойдаланиш амалиёти	236
31.	Муродов Бобиржон Ҳаётжон ўғли	Иқтисодиётда яширин меҳнат ресурслари айланмаси: иш берувчиларни масъулияти ва норасмий бандликни бартараф этишнинг тизимли ечимлари	247
32.	Abdullayeva Shaxnoza Erkinovna	Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini moliyalashtirish samaradorligini baholash metodologiyasini takomillashtirish	253
33.	Саттаров Тулкин Абдихалилович	Қишлоқ хўжалиги корхоналарини молиявий барқарорлигини баҳолаш моделлари	261
34.	Sanayev Javohir Shavkat o'g'li	Tijorat banklarida mijozning tranzaksion faolligiga asoslangan adaptiv tariflash mexanizmini takomillashtirish	271
35.	Хасанов Сабирджан Садикович, Раимова Мадинабону Сабирджан кизи	Оценка экономической необходимости строительства ветроэнергетических установок в Узбекистане	278
36.	Karimov Shohruh Ahmadullo o'g'li	O'zbekistonda buxgalteriya xizmatlari bozorining institutsional tuzilmasi: auditorlik va soliq maslahatchilari tashkilotlari reestrlari tahlili	286
37.	Karimqulov Jasur Imomboyevich, Hojanov Baxadir Omirbayevich	Bank infratuzilmasi transformatsiyasi samaradorligini integral baholash metodikasini takomillashtirish	292
38.	Kasimova Zilolaxon Botir qizi	O'zbekiston bank tizimining miqdoriy kengayishi va moliyaviy barqarorlik normativlariga rioya etish darajasi: 2017–2025 yillar tahlili	301
39.	Олимова Қизлархон Тўра кизи	Тижорат банкларида муаммоли кредитларни эрта аниқлаш ва мониторинг тизимида мавжуд муаммоларнинг тизимли ечими	308

40.	Xolmurotov Saribayevich	Fozil	Hududiy eksportning qo'shilgan qiymati va diversifikatsiya darajasini o'lchash: Xorazm viloyatida export quality index tahlili	314
41.	Jumaniyazov Baxodirovich	Iskandar	To'qimachilik sanoati korxonalarida xarajatlar hisobini tashkil etish, tannarxni kalkulyatsiya qilish va tahlil etish bo'yicha xorijiy tajriba	327
42.	Vaisov Ibodullayevich	Dilshod	Kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini prognozlashning ekonometrik asoslari	333
43.	Kabilova Zebo Babakulovna		Mintaqa iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda mehnat resurslaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari	341
44.	O'lmasxo'jayev Abbos o'g'li	Zoirxo'ja	Ta'lim muassasalarida sun'iy intellekt asosidagi adaptiv modellarning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini baholash	353
45.	Jomolov Mirzoxitovich	Muzaffar	Hududlarda investitsiyalar samaradorligini qisqa panel ma'lumotlari asosida o'rta muddatga prognozlash: Toshkent viloyati misolida	358
46.	Akhmedova Shokhistakhon		Ways to improve sustainable financing mechanisms in Uzbekistan: capital needs, pilot instruments and scenario-based projections to 2030	368
47.	Xushvaqov Muxammadi o'g'li	Islombek	Moliya bozorida qarz instrumentlari orqali savdolarni moliyalashtirish	381
48.	Qudratova Shaxnoza Shuxrat qizi		Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini statistik baholash usullari va mezonlari	388
49.	Ziyodullayev Sherzodovich, Mashxura Azadovna	Dilshod Sharapova	O'zbekistonda monetar va fiskal siyosatning inflyatsiya va iqtisodiy o'sishga ta'siri	399

YASHASH VA UMUMIY OVQATLANISH XIZMATLARI SAMARADORLIGINI STATISTIK BAHOLASH USULLARI VA MEZONLARI

Qudratova Shaxnoza Shuxrat qizi

Termiz davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

E-mail: shaxnozaqudratova@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini statistik baholashning nazariy va amaliy jihatlari tadqiq etilgan. Tadqiqotda xizmatlar hajmi, o'sish sur'atlari, xizmat ko'rsatuvchi subyektlar soni, mehnat unumdorligi, aholi jon boshiga xizmatlar hajmi va rentabellik kabi ko'rsatkichlarning samaradorlikni baholashdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, xizmatlar samaradorligiga ta'sir etuvchi talab, aholi daromadlari, turistik oqimlar, investitsiyalar va infratuzilma omillari statistik jihatdan baholash mezonlari sifatida ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini kompleks baholash hamda sohaning rivojlanish istiqbollari aniqlash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: yashash xizmatlari, umumiy ovqatlanish, xizmatlar samaradorligi, statistik baholash, statistik mezonlar, dinamik tahlil, mehnat unumdorligi, rentabellik, turizm, xizmatlar sohasi.

МЕТОДЫ И КРИТЕРИИ СТАТИСТИЧЕСКОЙ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ УСЛУГ ПРОЖИВАНИЯ И ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ

Кудратова Шахноза Шухрат кизи

независимый исследователь

Термезского государственного университета

E-mail: shaxnozaqudratova@gmail.com

Аннотация. В статье исследованы теоретические и практические аспекты статистической оценки эффективности услуг проживания и общественного питания. Рассмотрено значение таких показателей, как объем услуг, темпы роста, количество субъектов сферы услуг, производительность труда, объем услуг на душу населения и рентабельность при оценке эффективности. Кроме того, в качестве критериев статистической оценки рассмотрено влияние спроса, доходов населения, туристических потоков, инвестиций и инфраструктуры на эффективность услуг. Результаты исследования позволяют комплексно оценивать эффективность услуг проживания и общественного питания и определять перспективные направления их дальнейшего развития.

Ключевые слова: услуги проживания, общественное питание, эффективность услуг, статистическая оценка, статистические критерии, динамический анализ, производительность труда, рентабельность, туризм, сфера услуг.

METHODS AND CRITERIA FOR STATISTICAL ASSESSMENT OF THE EFFICIENCY OF ACCOMMODATION AND FOOD SERVICES

Qudratova Shaxnoza Shuxrat qizi

*Independent Researcher
at Termez State University*

E-mail: shaxnozaqudratova@gmail.com

Abstract. This article examines the theoretical and practical aspects of statistical assessment of the efficiency of accommodation and food services. The study highlights the importance of indicators such as service volume, growth rates, number of service providers, labor productivity, service volume per capita, and profitability in assessing sectoral efficiency. In addition, demand, household income, tourist flows, investment, and infrastructure are considered as important

factors and statistical criteria affecting the efficiency of accommodation and food services. The findings provide a basis for comprehensive assessment of service efficiency and for identifying promising directions for the further development of the sector.

Keywords: accommodation services, food services, service efficiency, statistical assessment, statistical criteria, dynamic analysis, labor productivity, profitability, tourism, service sector.

Kirish

Bugungi kunda xizmatlar sohasi mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining muhim tarkibiy qismlaridan biri sifatida shakllanib, aholining turmush darajasi, bandligi, tadbirkorlik faolligi va hududiy iqtisodiy rivojlanishga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari aholining kundalik ehtiyojlarini qondirish bilan bir qatorda, turizm, savdo, transport va boshqa xizmat turlari bilan uzviy bog'langan holda rivojlanmoqda. Shu sababli mazkur xizmatlar faoliyatining nafaqat hajmi, balki undan foydalanish samaradorligini statistik jihatdan baholash muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligi xizmat ko'rsatish hajmining o'sishi, mavjud resurslardan foydalanish darajasi, mehnat unumdorligi, xizmat ko'rsatish obyektlarining bandligi, daromadlilik va rentabellik kabi ko'rsatkichlar orqali namoyon bo'ladi. Mazkur ko'rsatkichlarni muntazam statistik kuzatish va tahlil qilish sohaning real holatini aniqlash, mavjud imkoniyatlardan foydalanish darajasini baholash hamda samaradorlikni oshirishning asosiy yo'nalishlarini belgilash imkonini beradi.

Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini baholashda birgina xizmatlar hajmining o'sishi yetarli hisoblanmaydi. Chunki xizmatlar hajmining ortishi har doim ham resurslardan samarali foydalanilganligini anglatmaydi. Shu nuqtayi nazardan, xizmatlar hajmi bilan bir qatorda mehnat resurslari, moddiy va moliyaviy xarajatlar, xizmat ko'rsatuvchi subyektlar soni, bandlik darajasi, aholi jon boshiga xizmatlar hajmi va daromadlilik ko'rsatkichlarini kompleks o'rganish zarur.

Mazkur sohaning samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillar ham ko'p qirrali xususiyatga ega. Aholi daromadlarining o'zgarishi, iste'mol talabi, turistlar oqimi, investitsiyalar hajmi, infratuzilmaning rivojlanganlik darajasi, xizmatlarning sifati, raqamli texnologiyalardan foydalanish va tadbirkorlik subyektlari faolligi yashash hamda umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligining muhim determinantlari hisoblanadi. Ushbu omillarni statistik usullar yordamida baholash samaradorlikning shakllanish mexanizmlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Mavzuning dolzarbligi, avvalo, xizmatlar bozorida raqobatning kuchayib borayotganligi va iste'molchilarning xizmat sifati hamda qulayligiga bo'lgan talablarining ortishi bilan belgilanadi. Bunday sharoitda xizmat ko'rsatuvchi subyektlar faoliyatining samaradorligini obyektiv statistik mezonlar asosida baholash, yuqori samaradorlikka ega faoliyat yo'nalishlarini aniqlash va mavjud resurslardan foydalanish darajasini oshirish muhim vazifaga aylanmoqda.

Statistik baholash usullaridan foydalanish yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini turli jihatlardan o'rganish imkonini beradi. Jumladan, dinamik tahlil orqali samaradorlik ko'rsatkichlarining vaqt bo'yicha o'zgarishi, qiyosiy tahlil orqali hududlar o'rtasidagi tafovutlar, tarkibiy tahlil orqali xizmatlar tarkibidagi o'zgarishlar, korrelyatsion va omilli tahlil orqali esa samaradorlikka ta'sir qiluvchi asosiy omillar aniqlanishi mumkin.

Tadqiqotning **asosiy maqsadi** yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini ifodalovchi statistik ko'rsatkichlarni tizimlashtirish, ularni baholashning asosiy mezonlarini aniqlash hamda samaradorlikni statistik tahlil qilishning amaliy jihatlarini yoritishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini tavsiflovchi ko'rsatkichlarni aniqlash, ularning dinamikasini o'rganish, samaradorlikka ta'sir etuvchi omillarni guruhlash, statistik baholash mezonlarini shakllantirish hamda soha samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish vazifalari belgilandi.

Tadqiqot natijalari yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini obyektiv baholash, hududlar va xizmat ko'rsatuvchi subyektlar faoliyatini taqqoslash, mavjud

muammolarni aniqlash hamda sohaning kelgusidagi rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash uchun ilmiy-metodik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi

Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini statistik baholash zamonaviy xizmatlar iqtisodiyotining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Mazkur sohaning samaradorligini aniqlashda xizmatlar hajmi, o‘sish sur‘atlari, mehnat unumdorligi, bandlik, xizmat ko‘rsatuvchi subyektlar soni, turistlar oqimi, investitsiyalar va hududiy ko‘rsatkichlardan kompleks foydalanish talab etiladi.

OECD tadqiqotlarida turizm bilan bog‘liq xizmatlarning iqtisodiy o‘sish va bandlikni ta‘minlashdagi ahamiyati keng yoritilgan. Xususan, yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari turizm iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi sifatida qaralib, ushbu sohalarda mehnat resurslaridan samarali foydalanish masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan [1].

Zamonaviy tadqiqotlarda turizm va xizmatlar sektorining raqobatbardoshligini baholashda statistik ko‘rsatkichlar tizimidan foydalanish zarurligi ta‘kidlanadi. Bunda xizmatlar hajmi bilan bir qatorda xizmat sifati, mehnat unumdorligi, raqamlashtirish darajasi va resurslardan foydalanish samaradorligi ham muhim mezonlar sifatida qoraladi [2].

O‘zbekiston Respublikasida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari bo‘yicha rasmiy statistik ma‘lumotlarning shakllantirilishi mazkur sohani miqdoriy jihatdan baholash uchun muhim axborot bazasini yaratmoqda. Xizmatlar hajmining yillar bo‘yicha o‘zgarishi sohaning iqtisodiyotdagi ulushi va rivojlanish tendensiyalarini aniqlash imkonini beradi [3].

Hududiy statistik ko‘rsatkichlarni o‘rganish yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini baholashda alohida ahamiyatga ega. Chunki turizm salohiyati, aholi soni, daromadlar darajasi, infratuzilma va tadbirkorlik faolligining hududlar bo‘yicha farqlanishi xizmatlar rivojlanishida ham tafovutlarni yuzaga keltiradi [4].

Xizmatlar samaradorligini statistik baholashda dinamik ko‘rsatkichlardan foydalanish ham muhim metodologik yo‘nalish hisoblanadi. Xizmatlar hajmining o‘sish sur‘atlari, qo‘shimcha o‘sish ko‘rsatkichlari va o‘rtacha yillik o‘sish tendensiyalarini aniqlash orqali sohaning barqaror rivojlanish darajasiga baho berish mumkin [5].

Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligining muhim tarkibiy qismlaridan biri mehnat resurslaridan foydalanish hisoblanadi. OECD tadqiqotlarida mazkur tarmoqlarda bandlik, mehnat unumdorligi va ishchi kuchiga bo‘lgan talabning o‘zgarishi xizmatlar samaradorligiga ta‘sir qiluvchi asosiy omillar qatorida ko‘rsatilgan [6].

Turistik oqimlarning o‘zgarishi ham yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Turistlar sonining ortishi mehmonxonalar, mehmon uylari, restoranlar, kafelar va boshqa xizmat ko‘rsatish obyektlariga bo‘lgan talabni oshiradi. Shu sababli turistlar oqimi va xizmatlar hajmi o‘rtasidagi bog‘liqlikni statistik jihatdan baholash muhim hisoblanadi [7].

O‘zbekistonning rasmiy statistik ma‘lumotlarida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari bo‘yicha uzoq muddatli dinamik qatorlarning shakllantirilishi ushbu sohaning rivojlanish tendensiyalarini aniqlash imkonini bermokda. Mazkur ma‘lumotlar asosida xizmatlar hajmining yillar davomida o‘zgarishini, o‘sish sur‘atlarini va rivojlanish barqarorligini baholash mumkin [8].

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini bitta ko‘rsatkich asosida baholash yetarli emasligini ko‘rsatadi. Xizmatlar hajmi, mehnat unumdorligi, rentabellik, bandlik, turistlar soni, investitsiyalar, xizmat ko‘rsatuvchi subyektlar soni va hududiy ko‘rsatkichlarni kompleks tahlil qilish sohaning real samaradorligini aniqlash imkonini beradi. Shu nuqtayi nazardan, statistik baholashning dinamik, qiyosiy, tarkibiy va omilli usullarini birgalikda qo‘llash maqsadga muvofiqdir [9].

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini statistik

baholashning nazariy va amaliy jihatlarini aniqlashga qaratilgan kompleks statistik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi xizmatlar samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlarni tizimlashtirish, ularning dinamikasini baholash, hududiy tafovutlarni aniqlash hamda samaradorlikka ta'sir etuvchi omillarni statistik jihatdan tahlil qilishga asoslandi.

Tadqiqotning **obyekti** sifatida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari sohasi, **predmeti** sifatida esa ushbu xizmatlarning samaradorligini ifodalovchi statistik ko'rsatkichlar, ularning o'zgarish tendensiyalari va samaradorlikka ta'sir qiluvchi omillar belgilandi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlari, hududiy statistik ko'rsatkichlar, shuningdek, xalqaro tashkilotlarning xizmatlar va turizm sohasiga oid tahliliy materiallari tashkil etdi. Ma'lumotlarni shakllantirishda ularning taqqoslanishi, davriyligi va statistik jihatdan ishonchliligiga e'tibor qaratildi.

Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini baholash uchun bir nechta asosiy ko'rsatkichlar guruhi shakllantirildi. Jumladan, xizmatlar hajmi, o'sish sur'atlari, xizmat ko'rsatuvchi subyektlar soni, aholi jon boshiga xizmatlar hajmi, bandlik, mehnat unumdorligi, daromadlilik va rentabellik ko'rsatkichlari asosiy mezonlar sifatida tanlandi. Ushbu ko'rsatkichlarning birgalikdagi tahlili xizmatlar samaradorligini har tomonlama baholash imkonini beradi.

Tadqiqotda **dinamik tahlil usuli** yordamida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligi ko'rsatkichlarining vaqt bo'yicha o'zgarishi o'rganildi. Mazkur usul orqali xizmatlar hajmining o'sish yoki pasayish tendensiyalari, o'sish sur'atlarining barqarorligi hamda ayrim davrlarda yuzaga kelgan o'zgarishlar aniqlandi. Dinamik tahlil samaradorlikning faqat joriy holatini emas, balki uning rivojlanish yo'nalishini ham baholash imkonini beradi.

Tarkibiy tahlil orqali yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlarining xizmatlar sektoridagi o'rni hamda uning alohida tarkibiy qismlarining ulushi o'rganildi. Bunday yondashuv xizmatlar tarkibida yuz berayotgan o'zgarishlarni aniqlash va samaradorlikning qaysi yo'nalishlar hisobiga shakllanayotganini baholash imkonini beradi.

Xizmatlar samaradorligini hududlar bo'yicha baholash maqsadida **qiyosiy tahlil** usulidan foydalanildi. Bunda hududlarning xizmatlar hajmi, o'sish sur'atlari, xizmat ko'rsatuvchi subyektlar soni va aholi jon boshiga xizmatlar ko'rsatkichlari taqqoslandi. Hududiy taqqoslash orqali yuqori samaradorlikka ega hududlar bilan bir qatorda, mavjud iqtisodiy va turistik salohiyatidan yetarli darajada foydalanmayotgan hududlarni aniqlash imkoniyati yaratildi.

Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlashda **korrelyatsion va omilli tahlil** usullaridan foydalanish nazarda tutildi. Bunda aholi daromadlari, turistlar soni, investitsiyalar hajmi, tadbirkorlik subyektlari soni, bandlik, infratuzilma va iste'mol talabi kabi omillarning xizmatlar samaradorligi bilan bog'liqligi baholandi. Ushbu yondashuv samaradorlikning shakllanishida qaysi omillar muhimroq ekanligini aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqotda **statistik guruhlash usuli** ham qo'llanilib, xizmat ko'rsatuvchi subyektlar va hududlarni samaradorlik darajasiga ko'ra guruhlariga ajratish imkoniyati ko'rib chiqildi. Bunday guruhlash xizmatlar rivojlanishida o'xshash xususiyatlarga ega hududlarni aniqlash hamda ular uchun differensial rivojlantirish chora-tadbirlarini ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, xizmatlar samaradorligini baholashda **statistik mezonlar tizimi** shakllantirildi. Ushbu mezonlar iqtisodiy samaradorlik, mehnat samaradorligi, resurslardan foydalanish samaradorligi, bozor faolligi va xizmatlar rivojlanishining barqarorligi kabi yo'nalishlarni qamrab oladi. Mazkur mezonlarning kompleks qo'llanilishi soha samaradorligini faqat bitta ko'rsatkich orqali baholashning cheklanganligini bartaraf etadi.

Tadqiqot metodologiyasida **mavsumiy tahlil** ham muhim yo'nalish sifatida qaraldi. Ayniqsa, turizm faoliyati bilan bog'liq bo'lgan yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlarida mavsumiy talabning o'zgarishi xizmatlar hajmi va samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli oylik va choraklik statistik ma'lumotlardan foydalanish orqali mavsumiy

tebranishlarni aniqlash va ularning xizmatlar samaradorligiga ta'sirini baholash mumkin.

Umuman olganda, tanlangan metodologik yondashuv yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini **dinamik, tarkibiy, hududiy va omilli jihatdan kompleks baholash** imkonini beradi. Statistik usullarning o'zaro uyg'un qo'llanilishi sohaning mavjud holatini obyektiv baholash, samaradorlikning asosiy omillarini aniqlash va xizmatlar sektorini rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun metodologik asos yaratadi.

Tahlil va natijalar

Jahon iqtisodiyotida aholining turmush sifati va farovonligini ta'minlashda xizmatlar sohasi, xususan yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu tarmoq nafaqat aholining kundalik ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi, balki turizm rivoji, hududiy iqtisodiy faollik va bandlik darajasining oshishida muhim ko'rsatkich sifatida namoyon bo'ladi. Mehmonxona xo'jaligi va umumiy ovqatlanish tizimining rivojlanganligi hududning investitsion jozibadorligi hamda xizmatlar bozori raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. UNWTO (World Tourism Organization) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo miqyosida xizmatlar sektori yalpi ichki mahsulot tarkibida yuqori mavqega ega bo'lib, ayrim rivojlangan mamlakatlarda uning ulushi 70 % dan yuqori darajani tashkil etadi. Xususan, AQSHda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari turizm infratuzilmasining asosiy komponenti sifatida shakllangan bo'lib, xizmatlardan foydalanish intensivligi yuqori darajada. Aksincha, O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda ushbu tarmoq so'nggi yillarda jadal rivojlanayotgan bo'lsa-da, hududlar kesimida sezilarli nomutanosibliklar mavjud. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda xizmatlar sektorining YAIMdagi ulushi 2023-yilda taxminan 40-45 % atrofida shakllangan bo'lib, uning tarkibida savdo, transport va turizm bilan bog'liq xizmatlar yetakchi o'rinni egallaydi. Xususan, yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari hajmi so'nggi yillarda turizm oqimining oshishi hisobiga barqaror o'sish tendensiyasini namoyon etmoqda. 2019-yilda respublikaga 6,7 mln. nafar turist tashrif buyurgan bo'lsa, pandemiyadan keyingi davrda ushbu ko'rsatkich tiklanib, 2023-yilda 7 mln. nafardan oshgan. Bular bevosita mehmonxona xo'jaligi va umumiy ovqatlanish xizmatlariga bo'lgan talabni sezilarli darajada oshirgan. Hududlar kesimida tahlil qilganimizda shuni ko'rish mumkinki, Surxondaryo viloyatida ham xizmatlar sektori rivojlanib borayotgan bo'lsa-da, uning salohiyati to'liq ishga solinmagan. Viloyatda turizm obyektlari sonining ortishi, xususan tarixiy-madaniy va ziyorat turizmi yo'nalishlarining rivojlanishi yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlariga bo'lgan talabni oshirmoqda. So'nggi yillarda hududda mehmonxona va oilaviy mehmon uylari soni ko'payib, umumiy ovqatlanish shoxobchalari tarmog'i kengaymoqda. Biroq xizmatlar sifati, infratuzilma ta'minoti va xizmat ko'rsatish samaradorligi bo'yicha ayrim muammolar saqlanib qolmoqda. Mazkur tafovutlar hududlar kesimida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini oshirish, mavjud moddiy-texnik resurslar va mehnat salohiyatidan samarali foydalanish, shuningdek xizmatlar sifatini oshirish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu nuqtai nazardan, xizmatlar hajmi, daromadlilik darajasi, bandlik ko'rsatkichlari hamda mijozlar oqimini kompleks baholash asosida tarmoq rivojlanish tendensiyalarini aniqlash muhim ilmiy vazifa hisoblanadi.

Shu sababli hududlarda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari hajmini, ularning iqtisodiy samaradorligini hamda aholining ushbu xizmatlar bilan ta'minlanganlik darajasini tizimli tahlil qilish dolzarb masaladir. Shu bilan bir qatorda, xizmatlar samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni ekonometrik modellar asosida aniqlash, hududlararo tafovutlarni baholash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot ishimizda Surxondaryo viloyati misolida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorlik darajasini kompleks baholash amalga oshirildi. Ushbu hudud o'zining qulay tabiiy-iqlim sharoitlari, boy tarixiy-madaniy merosi hamda turizm salohiyatining mavjudligi bilan xizmatlar sektorini rivojlantirish uchun istiqbolli mintaqalardan sanaladi. Viloyatda mehmonxona xo'jaligi va umumiy ovqatlanish tarmoqlari orqali aholiga xizmat ko'rsatish hajmini kengaytirish, turistlar oqimini samarali qabul qilish hamda hududiy xizmatlar bozorida barqaror

rivojlanishni ta'minlash imkoniyatlari mavjud. Shu bilan birga, hududda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari orqali ichki va tashqi turistlar ehtiyojini qondirish, xizmatlar eksportini oshirish hamda hududlararo iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash imkoniyati mavjud. Xususan, viloyatning geografik joylashuvi va transport-logistika imkoniyatlari uni qo'shni hududlar bilan integratsiyalashgan holda xizmatlar ko'rsatish markaziga aylantirish salohiyatini yaratadi. Biroq olib borilgan tahlillarimiz natijasi shuni ko'rsatadiki, mavjud imkoniyatlarga qaramay, hududda xizmatlar samaradorligi darajasi yetarli darajada yuqori emas.

Jumladan, xizmat ko'rsatish infratuzilmasining ayrim elementlari yetarli rivojlanmaganligi, mehmonxona xo'jaligida zamonaviy boshqaruv va raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasining pastligi, shuningdek xizmatlar sifatini baholash va monitoring qilishning ilmiy asoslangan mexanizmlarining yetishmasligi ushbu sohaning samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada, hududda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini oshirish uchun mavjud resurslardan optimal foydalanish, xizmatlar sifatini oshirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlarni joriy etish hamda iqtisodiy baholash asosida ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda.

Quyida biz tomonimizdan Surxondaryo viloyatida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari sohasining so'nggi 15 yilda rivojlanish tendensiyasi hamda oxirgi 5 yillik ma'lumotlar asosida hozirgi real samaradorlik darajasini baholash amalga oshirildi. Birinchi bosqichda taklif etilayotgan ko'rsatkichlar tizimi orqali ko'rsatkichlarning me'yorlashtirilgan qiymatlari hisoblanib, ularning umumiy o'rtacha qiymatlari aniqlandi. Assosiy ko'rsatkichlar sifatida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari sohasining integrallashgan samaradorlik indeksi tanlab olindi.

Ilmiy tadqiqotlarimiz shuni ko'rsatdiki, mintaqalarda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanish samaradorligini baholashda eng maqbul yondashuv – integrallashgan samaradorlik indeksi asosida baholash usulidir. Bu usulda biz tomonimizdan xorijiy turistlar koeffitsienti (T_X), ichki turistlar (T_I), mehmonxonalar soni (K_M), umumiy ovqatlanish korxonalari soni (K_O), jami xizmatlar hajmi (V_X) va asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi (V_I) hisobga olindi. Har bir ko'rsatkichning yetishtirish samaradorligiga ta'siri turlicha bo'lishi sababli, har biriga alohida vazn (ω_i) berdik. Ma'lumki vazn (ω_i) har bir ko'rsatkichlarning indeksni hisoblashdagi nisbiy ahamiyatini belgilaydi. Masalan, xorijiy turistlar va ichki turistlar koeffitsienti yoki jami xizmatlar hajmi va asosiy kapitalga investitsiya hajmi o'zgarib turishi samaradorlik holatiga ko'proq ta'sir qilishi mumkin. Shuning uchun ular yuqori vaznga ega bo'ladi. Aksincha, ba'zi ko'rsatkichlar yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanish samaradorligi darajasiga ta'sir qilishda kamroq ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Bu holatda ular past vaznga ega bo'ladi. Biz buni mehmonxonalar va umumiy ovqatlanish korxonalari misolida tahlil qilib o'tdik.

Yuqoridagilar asosida mintaqalarda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanish samaradorligini oshirishning integrallashgan samaradorlik indeksi asosida baholash formulasi quyidagi ko'rinishga keltirildi:

$$I_T = \sum_{k=1}^3 \omega_k \left(\frac{1}{n_k} \sum_{j \in G_k} Z_{jt} \right)$$

Ushbu ifodani quyidagicha tasniflashimiz mumkin:

$$I_T = \omega_1 * \frac{T_I + T_X}{2} + \omega_2 * \frac{K_M + K_O}{2} + \omega_3 * \frac{V_X + V_I}{2}$$

Yuqorida taklif etilgan uslubiyat bo'yicha viloyatda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishining samaradorlik darajasini baholash amalga oshirildi.

1-jadval.

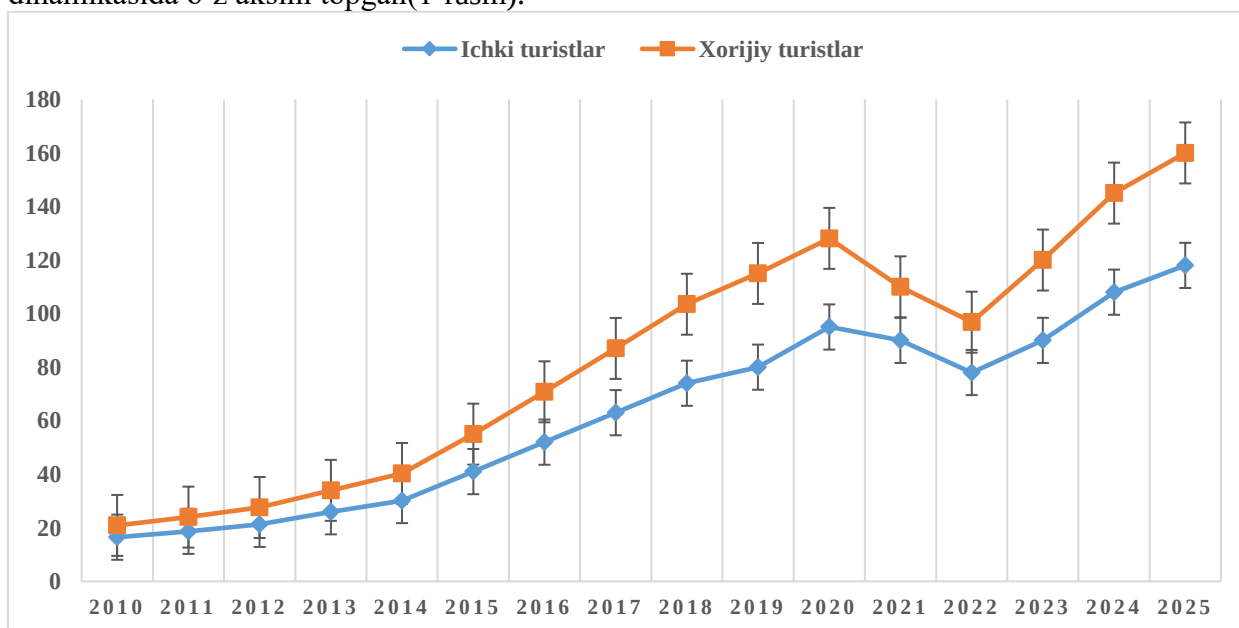
**Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlarini integrallashgan samaradorlik indeksi
asosida baholash mezonlari va ko'rsatkich qiymatlari⁴⁶**

№	Mezonlar	Ko'rsatkich vazni
1	Xorijiy va ichki turistlar koeffitsiyenti	0.35
2	Mexmonxonalar va umumiy ovqatlanish korxonalari koeffitsiyenti	0.30
3	Jami xizmatlar hajmi va investitsiyalar hajmi	0.35

Xorijiy va ichki turistlar koeffitsiyenti ($T_{X,I}$). Xorijiy va ichki turistlar soni nisbatini ifodalovchi ko'rsatkich turizm oqimining tarkibiy tuzilmasini tavsiflovchi muhim indikator hisoblanadi. Mazkur ko'rsatkich hududga tashrif buyurayotgan turistlar tarkibida ichki va xorijiy segmentlar ulushini aniqlash, shuningdek, turizm bozorining yo'nalganligini baholash imkonini beradi.

Iqtisodiy jihatdan u turizm sohasining xalqaro jozibadorlik darajasi, ichki turizmning rivojlanish holati hamda turizm xizmatlarining eksportga yo'naltirilganligini aks ettiradi. Shu sababli, mazkur ko'rsatkich turizmni rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish va hududiy turizm siyosatini asoslashda strukturaviy tahlil vositasi sifatida muhim ahamiyatga ega.

Mazkur tendensiyalar viloyatda 2010–2025 yillarda tashrif buyurgan turistlar soni dinamikasida o'z aksini topgan(1-rasm).

1-rasm. 2010-2025-yillar oralig'ida Surxondaryo viloyatiga tashrif buyuruvchi xorijiy va ichki turistlar hajmi⁴⁷

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, 2010–2019 yillar davomida turistlar sonida barqaror o'sish tendensiyasi kuzatilgan bo'lsa, 2020-yilda global pandemiya ta'sirida keskin pasayish yuzaga kelgan. Mazkur holat yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlariga bo'lgan talabning qisqarishiga olib kelib, soha korxonalarining faoliyat hajmiga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatgan. Turistlar oqimining kamayishi mehmonxonalar bandligi darajasi va umumiy ovqatlanish korxonalarining tushumlarida pasayishni keltirib chiqargan. Bunday tashqi omillar xizmatlar sohasining barqarorligi va moslashuvchanlik darajasini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mehmonxonalar va umumiy ovqatlanish korxonalari koeffitsiyenti ($K_{M,O}$). Bu ko'rsatkich

⁴⁶ Muallif ishlanmasi

⁴⁷ Muallif ishlanmasi

yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari sohasining rivojlanganlik darajasini tavsiflovchi muhim ko'rsatkich hisoblanadi. Mazkur indikator hududda xizmat ko'rsatish infratuzilmasining kengligi, aholiga va iqtisodiyot subyektlariga xizmat ko'rsatish imkoniyatlari hamda tarmoqning institutsional shakllanganlik darajasini ifodalaydi.

Iqtisodiy jihatdan ushbu ko'rsatkich nafaqat turizm, balki **aholi iste'moli, urbanizatsiya jarayonlari, xizmatlar sektorining kengayishi va bandlik darajasi** bilan ham uzviy bog'liqdir. Shu bois, u baholash mezonida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlarining umumiy rivojlanish darajasini, hududiy xizmatlar bozorining sig'imi va barqarorligini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Jami xizmatlar va asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi koeffitsiyenti ($V_{X,1}$). Ushbu ko'rsatkich xizmatlar sohasida yaratilayotgan natijalar bilan kiritilayotgan investitsiyalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tavsiflovchi muhim iqtisodiy ko'rsatkich hisoblanadi. Mazkur ko'rsatkichni tanlashning asosiy sababi shundaki, u xizmatlar sektorida investitsiyalarning **natijaviyligi va qaytimini** bilvosita baholash imkonini beradi. Ya'ni, asosiy kapitalga yo'naltirilgan mablag'lar evaziga qanchalik hajmda xizmatlar ishlab chiqarilayotgani aniqlanadi. Iqtisodiy jihatdan ushbu ko'rsatkich investitsiyalarning xizmatlar hajmini oshirishdagi o'rnini, tarmoqning **kapital sig'imi va samaradorlik darajasini**, resurslardan foydalanishning umumiy natijadorligini aks ettiradi.

Shu bois, mazkur ko'rsatkich yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishini baholashda **investitsion omilning ta'sirini aniqlash**, hamda tarmoqning intensiv yoki ekstensiv rivojlanayotganligini baholash uchun tanlanadi.

Natijalarni tahlil qilish va natijaga erishish uchun, 2010-2025 yillar oralig'idagi Surxondaryo viloyati statistik ma'lumotlarini taqdim etamiz.

2-jadval.

Surxondaryo viloyatida oxirgi 15 yilda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanish samaradorligini integrallashgan samaradorlik indeksi asosida baholashning ko'rsatkichlar qiymatlari uchun statistik ma'lumotlar⁴⁸

Yillar	Jami xizmatlar hajmi(mlrd. so'mda)	Asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi(mlrd. so'mda)	Xorijiy turistlar soni (ming donada)	Ichki turistlar soni (ming donada)	Mehmon-xonalar soni (ming donada)	Umumiy ovqatlanish korxonalari soni (ming donada)
2010	4,8	655,3	4,4	16,5	26	494
2011	7,2	802,9	5,3	18,7	28	556
2012	9,2	980,3	6,3	21,3	29	567
2013	13,1	1 371,0	8	26	28	588
2014	16,5	1 509,1	10,1	30,2	29	610
2015	22,6	1 843,6	14	41	31	631
2016	132,1	2 142,4	18,8	52	35	692
2017	155,7	3 551,0	24	63	38	810
2018	193,5	7 240,6	29,5	74	38	976
2019	240,6	11 835,1	35	80	26	1 051
2020	214,4	10 068,2	33,1	95	37	1 411
2021	315,0	12 037,8	20	90	27	1 580
2022	425,2	11 569,4	18,8	78	64	1 694
2023	527,0	18 307,7	30	90	66	1 888
2024	8 085,3	16 593,1	37	108	71	1 503
2025	8 827,7	22 758,4	42	118	75	1 508

Yuqorida keltirilgan statistik ma'lumotlar asosida barcha samaradorlik indeksleri bo'yicha

⁴⁸ Muallif ishlanmasi

baholash ko‘rsatkichlarining normallashtirilgan qiymatlari aniqlandi (3-jadval).

3-jadval.

Surxondaryo viloyatida oxirgi 15 yilda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanish samaradorligini integrallashgan samaradorlik indeksi asosida baholashning ko‘rsatkichlar qiymatlari⁴⁹

Yillar	V_X	V_I	T_{X+I}	K_M	K_O
2010	0,00	0,00	0,0	0,0	0,0
2011	0,03	0,67	2,2	4,1	6,1
2012	0,05	1,47	4,8	6,1	7,2
2013	0,09	3,24	9,4	4,1	9,3
2014	0,13	3,86	13,9	6,1	11,4
2015	0,20	5,38	24,5	10,2	13,5
2016	1,44	6,73	35,9	18,4	19,5
2017	1,71	13,10	47,5	24,5	31,2
2018	2,14	29,79	59,4	24,5	47,5
2019	2,67	50,58	67,6	0,0	54,9
2020	2,38	42,59	77,1	22,4	90,4
2021	3,52	51,50	64,1	2,0	107,1
2022	4,77	49,38	54,6	77,6	118,3
2023	5,92	79,86	71,2	81,6	137,5
2024	91,59	72,11	89,2	91,8	99,5
2025	100,00	100,00	100,0	100,0	100,0

Tadqiqot jarayonida biz tomonidan mintaqalarda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanish darajasini yanada tizimli va har tomonlama baholash imkonini beruvchi integrallashgan samaradorlik indeksi asosidagi baholash shkalasi ishlab chiqildi (5-jadval). Mazkur shkala xizmatlar sohasining rivojlanishini umumlashtiruvchi ko‘rsatkichlar asosida tahlil qilish bilan birga, tarmoqning iqtisodiy, infratuzilmaviy va ishlab chiqarish omillarini uyg‘un holda baholash imkonini beradi. Ushbu yondashuv orqali yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishining holati hamda ularning o‘zaro bog‘liqligi ilmiy asosda aniqlanadi.

4-jadval.

Yetishtirish darajasini integrallashgan samaradorlik indeksi asosida baholash shkalasi⁵⁰

Chegaraviy koeffitsient	Tavsifiy daraja	Holat bo‘yicha izoh
$0 \leq I_T \leq 30$	Juda past darajadagi samaradorlik	Sohaning rivojlanishi sust, infratuzilma yetarli emas
$30 \leq I_T \leq 50$	Past darajadagi samaradorlik	Rivojlanish mavjud, lekin barqaror emas
$50 \leq I_T \leq 70$	O‘rta darajadagi samaradorlik	Soha faol, lekin salohiyat to‘liq ochilmagan
$70 \leq I_T \leq 85$	Yaxshi darajadagi samaradorlik	Barqaror rivojlanish mavjud
$85 \leq I_T \leq 100$	Yuqori darajadagi samaradorlik	Sohaning rivojlanishi yuqori darajada

So‘nggi besh yil davomida Surxondaryo viloyatida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanish samaradorligini integrallashgan samaradorlik indeksi asosida baholash natijalari 63,8 qiymatiga ega bo‘ldi.

⁴⁹ Muallif ishlanmasi

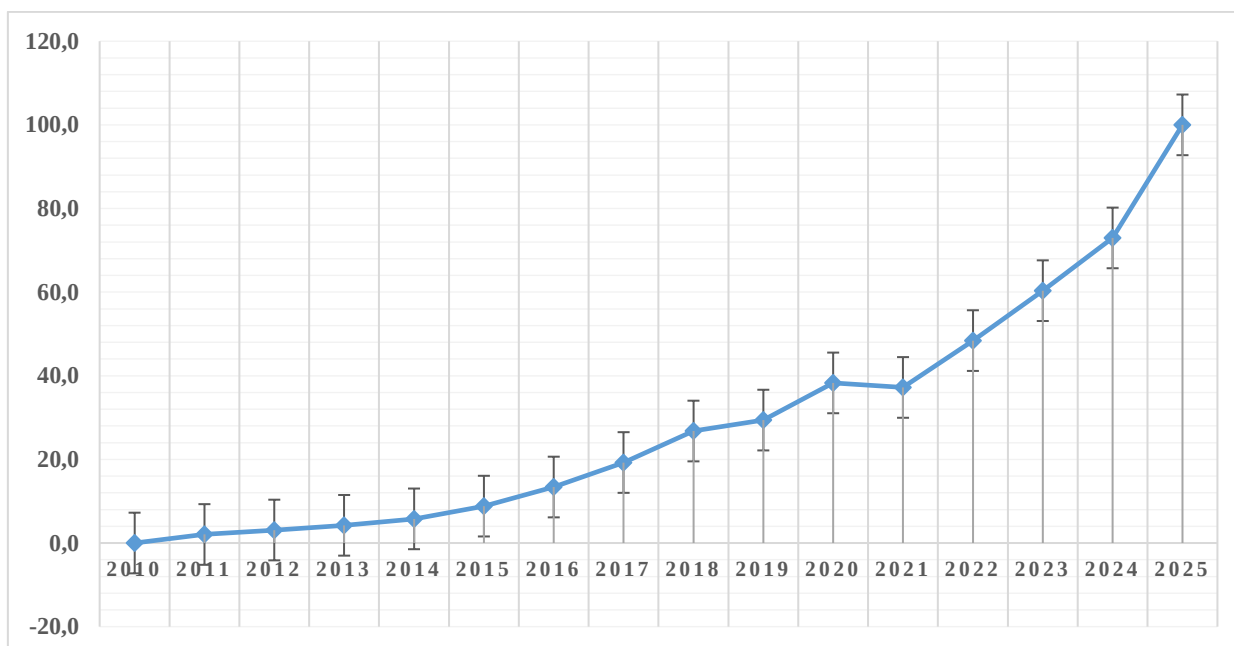
⁵⁰ Muallif ishlanmasi

2-rasm.

Surxondaryo viloyatida 2010-2025-yillar oralig‘ida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanish darajasini integrallashgan samaradorlik indeksi asosida baholash dinamikasi⁵¹.

Tahlillarimiz shuni ko‘rsatadiki, o‘rganilgan davr mobaynida xizmatlar sohasi rivojlanish indeksining dinamikasi tahlili natijalari umumiy ijobiy tendensiyaning ko‘rsatdi. Indeks qiymatlarining yillar kesimida ortib borishi sohada talabning kengayishi, infratuzilmaning rivojlanishi hamda investitsion faollikning oshishi bilan izohlanadi. Ayniqsa, so‘nggi yillarda ko‘rsatkichlarning sezilarli o‘sishi sektorning barqaror rivojlanish bosqichiga o‘tganligini tasdiqlaydi. Diagrammadan ko‘rinib turibdiki, 2020-yilda rivojlanish indeksida nisbiy pasayish kuzatiladi. Ushbu holat global pandemiya sharoitida iqtisodiy faollikning qisqarishi, ayniqsa turizm oqimining keskin kamayishi bilan bevosita bog‘liqdir. Xususan, ichki va xorijiy turistlar sonining kamayishi talab komponentiga salbiy ta‘sir ko‘rsatgan bo‘lsa, xizmatlar hajmi va investitsiya ko‘rsatkichlarining sekinlashuvi umumiy indeksning pasayishiga olib kelgan. Shu bilan birga, keyingi yillarda indeks qiymatlarining tiklanishi va o‘sishi kuzatilib, bu sektorning moslashuvchanligini va pandemiyadan keyingi davrda tez tiklanish imkoniyatiga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini baholashda statistik ko‘rsatkichlardan kompleks foydalanish zarurligini ko‘rsatdi. Mazkur sohaning samaradorligi faqat xizmatlar hajmi yoki uning o‘sish sur‘ati bilan emas, balki mehnat unumdorligi, xizmat ko‘rsatuvchi subyektlar soni, aholi jon boshiga xizmatlar hajmi, rentabellik, bandlik, turistlar oqimi va investitsiyalar kabi ko‘rsatkichlar bilan birgalikda baholanishi lozim.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligiga iqtisodiy, ijtimoiy va infratuzilmaviy omillar birgalikda ta‘sir ko‘rsatadi. Aholi daromadlarining o‘sishi ichki talabni kengaytirsa, turizm oqimining ortishi yashash va ovqatlanish obyektlariga bo‘lgan talabni oshiradi. Shu bilan birga, investitsiyalar, zamonaviy infratuzilma va raqamli texnologiyalarning joriy etilishi xizmat ko‘rsatish sifatini va resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Samaradorlikni statistik baholashda dinamik, tarkibiy, qiyosiy va omilli tahlil usullarini

⁵¹ Muallif ishlanmasi

birgalikda qo'llash maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuv nafaqat sohaning joriy holatini aniqlash, balki rivojlanish tendensiyalarini, hududiy tafovutlarni va samaradorlikning asosiy omillarini aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Samaradorlikning yagona statistik ko'rsatkichlar tizimini shakllantirish. Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari bo'yicha xizmatlar hajmi, mehnat unumdorligi, rentabellik, bandlik, aholi jon boshiga xizmatlar hajmi va xizmat ko'rsatish quvvati kabi ko'rsatkichlarni yagona monitoring tizimida muntazam kuzatib borish lozim.

2. Hududiy statistik baholashni kuchaytirish. Viloyat, tuman va shaharlar kesimida xizmatlar samaradorligini muntazam taqqoslash hamda past ko'rsatkichli hududlarda mavjud turistik va iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanish bo'yicha manzilli dasturlar ishlab chiqish zarur.

3. Mehnat unumdorligini oshirish. Xizmat ko'rsatish sohasida xodimlarning malakasini oshirish, zamonaviy servis standartlarini joriy etish va raqamli texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish orqali bir xodimga to'g'ri keladigan xizmatlar hajmini oshirish maqsadga muvofiq.

4. Turizm va xizmatlar samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlikni kuchaytirish. Turistik hududlarda mehmonxonalar, oilaviy mehmon uylari, restoran va milliy taomlar obyektlarini rivojlantirish hamda ularning faoliyatini turistik marshrutlar bilan integratsiyalash zarur.

5. Raqamli texnologiyalarni keng joriy etish. Elektron bronlashtirish, onlayn buyurtma, elektron to'lov va mijozlar oqimini tahlil qilish tizimlaridan foydalanish xizmat ko'rsatish tezligi va sifatini oshirish bilan birga, statistik ma'lumotlarning tezkor shakllanishiga ham imkon beradi.

6. Mavsumiylikni hisobga olgan holda statistik monitoringni takomillashtirish. Oylik va choraklik ma'lumotlardan foydalanib xizmatlarga bo'lgan talabning mavsumiy o'zgarishlarini aniqlash va ushbu ma'lumotlar asosida xizmat ko'rsatish quvvatlarini samarali rejalashtirish lozim.

7. Samaradorlikni prognozlash tizimini rivojlantirish. Dinamik statistik ma'lumotlar asosida xizmatlar hajmi va asosiy samaradorlik ko'rsatkichlarining kelgusidagi o'zgarishini prognozlash xizmat ko'rsatuvchi subyektlar va hududiy boshqaruv organlari uchun muhim boshqaruv vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini statistik baholashning takomillashtirilishi sohaning mavjud resurslaridan oqilona foydalanish, xizmatlar sifatini oshirish, hududiy tafovutlarni kamaytirish va turizm salohiyatidan samarali foydalanish imkonini beradi. Shu sababli statistik monitoringni raqamlashtirish, ko'rsatkichlar tizimini kengaytirish hamda zamonaviy statistik tahlil va prognozlash usullarini amaliyotga joriy etish sohaning barqaror rivojlanishining muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. OECD. *OECD Tourism Trends and Policies 2024*. Paris: OECD Publishing, 2024.
2. OECD. *OECD Tourism Trends and Policies 2026*. Paris: OECD Publishing, 2026.
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. *Yashash va ovqatlanish xizmatlari hajmi*. Toshkent, 2026.
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. *Yashash va ovqatlanish xizmatlari hajmining hududlar va tumanlar bo'yicha statistik ko'rsatkichlari*. Toshkent, 2026.
5. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. *Yashash va ovqatlanish xizmatlarining o'sish sur'atlari*. Toshkent, 2026.
6. OECD. *Strengthening the Tourism Workforce*. Paris: OECD Publishing, 2024.
7. OECD. *Tourism Trends and Future Outlook*. Paris: OECD Publishing, 2024.
8. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. *Yashash va ovqatlanish xizmatlari: yillik statistik ma'lumotlar*. Toshkent, 2026.
9. OECD. *OECD Tourism Statistics*. Paris: OECD Publishing, 2024–2026.

